

KOMMENTARER: YASMIN NYQVIST

Skiftar likt en kameleont

– storartade läsoplevelser att bära med sig
från igår till idag

Frågan om vad en litterär kanon är och huruvida vi behöver en sådan har varit aktuell i Norden de senaste åren i och med att flera nordiska länder, senast Sverige, utrett möjligheten till en lagstiftad kanon som en del av integrationsprocessen för nyanlända. I samband med diskussionen om kanon aktualiseras också frågan om vad som gör ett verk till en klassiker. De verk som kanoniserats ska nämligen hålla en hög litterär nivå och ha en förmåga att behålla sin relevans oberoende av tid och rum, med andra ord, vara klassiker.

Även årets skribenter i *Nya Argus* årliga sommarnummer på temat Favoriter ur världslitteraturen har blivit ombedda att skriva om sitt favoritverk med klassikertanken i bakhuvudet. Vari består den litterära storheten i ett verk? Vilken slags röst är det som talar till mig genom tid och rum, vad är det den vill säga?

Författaren Italo Calvino har i sin bok om klassikerbegreppet från 1991, *Perché leggere i classici* (översatt till engelska 1993 som *Why Read the Classics*)¹ myntat fjorton beskrivningar av en klassiker. Lästa jämsides med detta nummers essäer ser man den bredd och det djupa ett inkluderande klassiker-

begrepp kan ha, något att tänka på i svallvågorna av den offentliga diskussionen om kanon som tenderar att fokusera mindre på det begreppet 'klassiker' kan inrymma och mer på gallringstendensen och oron för att för mycket lämnas utanför.

Christoffer Steffansson är den av årets skribenter som har tagit sig an årets kanske mesta klassiker om man intar ett traditionellt västerländskt perspektiv, nämligen Montaignes essäer (*Essais* 1580–95). Montaigne firar ett litet jubileum i *Nya Argus*; band 2 av essayerna begrundades av Leif Salmén i detta blad för exakt trettio år sedan (1994), men som Calvino säger om klassikern: den är ett verk vars mening aldrig helt uttöms för sina läsare. Steffansson tar fasta på det han uppfattar som "grabbighet" hos Montaigne, hur han använder en vågad och driven humor och "återkommande pubertala infall" för att skapa mänsklig närvaro i texten och suga in läsaren i sin tankevärld. Montaignes hemlighet är att han lyckas förena det intelligentia med det skruvade och kompromisslösa, enligt Steffansson, och därmed skapar receptet för ett verk som står sig.

Stilsäker och skruvad kunde också den danska Nobelpristagaren Johannes V. Jensens historiska roman *Kongens fald* (1900–01) beskrivas som, om vi får tro hans uttolkare John Swedenmark. Handlingen som utspelar sig under 1500-talet bottnar i historien, men Jensen har tagit ut svängarna och sat-

¹ Verket har också utgetts (delvis) på svenska som *Varför läsa klassikerna* (*Ur Perché leggere i classici*) (översättning Gustav Sjöberg, Italienska kulturinstitutet "C.M. Lerici", 2011).

sat på de smaskiga anekdoterna, som tillsammans med en ”närmast hallucinatorisk stilkonst” borgar för en omvälvande läsoplevelse. Genom romanens centralgestalt, soldaten Mikkel Thøgersen, som med sin nihilism och sociala hänsynslöshet blir en modern romangestalt i strindbergsk och hamsunsk anda, skildras tidsepoken som en gobeläng av såväl actionfyllda krigsscener och historiska händelser som inslag av folktro och naturskildringar. Att Jensen var starkt präglad av sin tro på den då relativt nyupptäckta evolutionsläran blir enligt Swedenmark uppenbart i denna roman som är ”en vision av människans ostadighet” där ”vem som helst när som helst är i stånd till vad som helst”.

Om Marlen Haushofers *Väggen* (*Die Wand*, 1963), skriver Kaneli Kabrell att hon ännu inte träffat någon som läst den utan att ha berörts av den. Det gäller även henne själv. I sin essä reflekterar Kabrell över hur romanen om en medelålders kvinnas tillvaro, isolerad i en stuga i de österrikiska alperna tillsammans med sina djur, till synes glömd av världen på grund av den vägg som uppenbarar sig mellan stugan och resten av civilisationen, väcker tankar om hennes egna förutsättningar till en självförsörjande tillvaro utan det organiserade samhällets skyddsmekanismer. Det är ett scenario som inte känns långsökt; likt romanens tillblivelseperiod befinner vi oss åter i en ödesmättad tid där klimatkrisen lurar bakom hörnet och talet om ett tredje världskrig inte längre känns som fria fabuleringar.

Även Hannah Lutz tar i sin intensiva, poetiska essä spjörn mot det världspolitiska mörker som härskar idag. Författaren Muriel Rukeyser reste till Spanien 1936 för att närvara vid Folkets Olympiad i Barcelona. I stället blev hon vittne till upptakten till det spanska inbördeskriget. I krigets slammer, med blod, död, hästars tjut och flygplans vrål, frågar sig Rukeyser i *The life of poetry* (1949) var poesins plats är i allt detta. Kan poesin existera i krigets skugga? Samma fråga söker Lutz själv svar på då hon nås av tidningsrubrikerna om den ryska invasionen av Ukraina, Nato-upprustning och det tröstlösa kriget i Gaza med sina många civila dödsoffer. Samtidigt måste vardagen fortsätta i den gråa och fuktiga nordiska vintern, mejl ska besvaras, deadlines hållas, barnet ska föras och hämtas från dagis. Diskrepansen mellan å ena sidan den nöd som

härskar och å andra sidan skribentens obönhörligen framåtrullande vardag där tårarna inte längre kommer och känslan av maktlöshet har växt sig för stor är fokuspunkten i Lutz essä. Det är i den glipen Rukeyser i Lutz läsning menar att poesin kan komma in, kan fungera som en nyckel till mänsklighet och delaktighet.

Flera av årets essäer har stannat upp vid verk som tycks tala till den verklighet vi lever i just nu. I Carita Backströms läsning av palestinska Ghasan Kanafanis *Män i solen* (1962) framträder de enskilda levnadsödena i dagens flyktingström från det globala syd till Europa i förstärkt ljus. Kanafanis skildring av tre mäns tragiska försök att med hjälp av människosmugglare ta sig från irakiska Basra över till Kuwait i jakt på en bättre framtid blåser liv i anonyma tidningsnotiser om kantrade gummibåtar och avlidna flyende i dåligt syresatta containrar vid de europeiska gränsövergångarna. Med små medel skriver Kanafani fram de tre männen och deras livshistoria med en förståelse och inlevelse som är lika värdefull idag som på 60-talet då romanen skrevs.

Gungerd Wikholm tar i sin vandrande associativa essä sig an Nobelpristagaren Seferis, i vars poesi hon hittar mångfaldiga spår till litterära fränder och föregångare. Seferis ”gestaltar traditionens tyngd konkret, han är så grekisk ända in i mörgen och känner trycket som grekiska författare kan ha alltsedan antiken”. Hos Seferis pågår en ständig lågmäld dialog med föregångarna och han rotar sin poetik i en uråldrig tradition av muntligt berättande. Om Muriel Rukeyser frågade sig var poesin finns i mörka tider, har Seferis musikaliska och mjuka dikter, där erfarenheten av krig och landsflykt finns med som ett bakgrundsbrus, ett svar: dikten finns överallt.

Barbro Enckell-Grimm lyfter i sitt bidrag fram en finlandssvensk klassiker, nämligen Christer Kihlman *Dyre prins* från 1975. Medan Kihlman tillsammans med framförallt paret Tikkanen idag främst ses som autofiktiva föregångare, ger Kihlman i *Dyre prins* prov på episk romankonst när han genom affärsmannen Donald Bladh och flera generationer av hans släkt tecknar en allegori över Finlands efterkrigshistoria: ”det är republikens, släktens och individens uppgång och fall”. Italo Calvino talar om klassiker som verk som man återupptäcker vid varje

